

Prof. Dr. AFET İNAN'LA BİR KONUŞMA

Prof. Dr. UTKAN KOCATÜRK

Değerli tarihçi ve yazar Prof. Dr. Afet İnan'ı 8 Haziran 1985 günü kaybettik. Sayın Afet İnan, uzun yıllar Atatürk'ün çevresinde bulunmuş, O'nun tarih ve dil çalışmalarına yakından iştirak etmiş, Türk Tarih Kurumu'nun oluşmasında "kurucu üye" olarak görev almıştı. Türkçe ve yabancı dillerde Atatürk, Atatürk dönemi fikir hayatı ve Türk kadın hakları ile ilgili çeşitli eserleri bulunan Prof. Dr. Afet İnan'la 17 Nisan 1976 günü yapılan bir konuşmayı ses bandından ilk defa yazı halinde yayımlıyoruz.

- Utkan Kocatürk — Efendim, Atatürk'le ilk defa nerede ve nasıl tanıştınız? Bu tanışmadan sonra ölümüne kadar geçen onüç sene çevresinde bulundunuz.. Bu ilk karşılaşma ve tanışma sahnesi hakkında bize birkaç cümle söyler misiniz?
- Afet İnan — Efendim, 1925'te Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu bitirmiştim. Babam Sinop'ta orman müfettişi idi. O sene sonbahara doğru İzmir'e tayin edildi ve biz âilece İzmir'e gittik. Ben öğretmen olmak istiyordum; fakat öğrenimimi de daha yüksek kısımlarda devam ettirmek istiyordum ve İstanbul'da Yüksek Öğretmen Okulu'na gitmeyi istiyordum. Fakat İzmir'den beni babam yalnız göndermedi oraya.. Sonra bazı kazalara zannederim bir tayin falan yaptılar ama, oraya da izin vermedi, gidemedim.. Sonunda İzmir'de Redd-i İlhak Okulu vardı, oraya öğretmen olarak tayin edildim. O sırada üç haftalık öğretmen-dim, bir ayımı tamamlamamıştım. Tam o sırada "Atatürk gelecek!" dediler ve şapka giyilecekmiş falan.. Bize Müdür dedi ki "Şapka giyip karşılamaya gideceksiniz!" Ben biraz çekindim falan; fakat işte bütün öğretmenlerle beraber gittik, karşıladık.. Sonra, zannederim bir lise idi, şimdi duruyor o bina, Orduevi'nin karşısında.. O Lise'de bir çay verilecekmiş.. Bizi, hepimizi oraya götürdüler.

- Utkan Kocatürk — Yani Erkek Öğretmen Okulu mu, Kız Öğretmen Okulu mu bina? Sizin tanışmış olduğunuz yer Atatürk'le? Çünkü 14 Ekim 1925'te Atatürk, İzmir'de Kız Öğretmen Okulu'nu da ziyaret ediyor, Erkek Öğretmen Okulu'nun da çayında bulunuyor. Şimdi tanışmanız çay'da olduğuna göre, Erkek Öğretmen Okulu'nun verdiği bir çayda olması lâzım..
- Afet İnan — Tam hatırlamıyorum ama, bina tam Orduevi'nin karşısında, yüksekte bir bina idi..
- Utkan Kocatürk — Çay mı idi yani, çay mı veriliyordu?
- Afet İnan — Çay idi.. Böyle uzun bir masa hazırlanmıştı. Bütün öğretmenler vardı.. Baktım bir ara beni çağırdı ¹. Ben Atatürk'ü karşıdan gördüm, fakat kaşları gayet sert falan.. çocukluğumuzda hep işitirdik.. Onun için böyle yakından gördüğüm zaman heyecanlandım bir bakıma.. Fakat bir de baktım beni yanına oturtular... Bir masada diğer öğretmenler de vardı. Sağında Kâzım Özalp vardı.. Ben daha ziyade Kâzım Özalp'la konuşmaya başlamıştım, ama çok çekingendim tabii.. Sonra Atatürk bir ara bana sordu: "Nerelisin?" diye.. İşte Makedonyalı.. annem oralı olduğu için.. Tabii ben tanımıyorum oralarını ama, âilemden işittiğim bazı şeyler vardı, onu söyleyince birden ilgilendi, isim falan verince.. "Haa.." dedi, "O âileden misin?" "Evet" dedim. "Anneannem Doyranlıdır, oradan.." "Evet!" dedi, "Ben tanıyorum!" dedi ve öyle zannediyorum ki sonradan anneannemle konuştukları zaman, sonra daha çok anlaştılar ama,

¹ Öğretmenlerin Atatürk şerefine verdiği bu çay'da genç öğretmen Afet Hanım, arkadaşları adına bir konuşma yapmıştır. Konuşmayı takdirle karşılayan Atatürk, genç öğretmeni yakından tanımak üzere yanına çağırmıştır. Bu olay 26.XI.1938'de Tan gazetesi'nde yayımlanan bir yazıda şu şekilde belirtilmektedir: "... O sırada Atatürk, öğretmenler tarafından verilen bir çay ziyafetini şerefleştirmiş. Ve o ziyafette Bayan Afet, Atatürk'e öğretmen arkadaşları adına yazdığı bir hitabeyi okumuş. Bu hitabenin ince ve seyyal üslubu Atatürk'ün yüksek teveccühüne mazhar olmuş. Yazdıklarını kuvvetli bir hatip muvaffakiyetiyle okuyan genç öğretmenin işlek zekâsı ve zengin istidadı, Atatürk'ün teveccühünü büsbütün artırmış. Ve Bayan Afet, o günden itibaren Atatürk'ün yüksek himayesine kavuşmuş." (Prof. Afet'in Evinde bir saat, Naci Sadullah, Tan gazetesi 26. XI.1938).

tam teferruatını da pek bilemiyorum.. Yalnız Hürriyet'ten evvel, orada bizim âilenin çiftlikleri varmış, oraya gitmiş, işte tanışmış filan.. Onlardan bahsetti, sonradan daha çok bahsetti ama.. Onu işitince âile ismini çok ilgilendi. "Ne yapıyorsun?" dedi. Dedim ki: "Yeni öğretmen oldum, fakat ben okumak istiyorum, babam gönderecek.."

- Utkan Kocatürk — Bir teklif yaptı mı size?
 Afet İnan — Sonra işte, akşamı bir müsamere vardı. Babamla gittik oraya.. Orada yaptı. "Okutayım!" dedi. Ben "Yabancı dil öğrenmek istiyorum" dedim. Bizim bir Fransızca hocamız vardı Bursa'da.. Çok ilgilenirdim onunla. İsterdim okuyum, öğreneyim.. İşte ondan sonra, babamla, anneannemle de konuştular ve beni derhal o sene Lozan'a gönderdi.
- Utkan Kocatürk — Atatürk'le 14 Ekim akşamı temsil münasebetiyle konuşuyorsunuz.. Atatürk birkaç gün sonra İzmir'den gidiyor. Siz de Atatürk'le beraber Ankara'ya döndünüz mü? Çünkü trenle Konya ve Afyon üzerinden Ankara'ya geliyor. Siz de artık Atatürk'ün maiyetinde olarak beraber döndünüz mü?
- Afet İnan — Evet, Ankara'ya beraber döndük..
 Utkan Kocatürk — Hocalık ne oldu, kesildi mi?
 Afet İnan — Ankara'da beni bir okula tayin ettiler ama, orada pek uzun boylu hocalık yapmadım. Çünkü Lozan'a gitmek üzere hazırlanıyordum. Başka bir arkadaş daha vardı, Sabriye isminde.. Onu da gönderdi.. Onunla biz ikimiz Lozan'a gittik.
- Utkan Kocatürk — Ankara'ya döndükten sonra hemen mi gittiniz Lozan'a; yoksa beş altı ay yahut bir sene?
 Afet İnan — Hayır! Beş altı ay değil, hemen beş on gün sonra belki...
- Utkan Kocatürk — Lozan'a ne tahsiline gönderildiniz?
 Afet İnan — Orada birçok yabancı öğrenciler vardı, yani yabancı dediğim, çeşitli memleketlerden gelenler vardı, pansiyona (pensionnat)² deniyordu. Oraya yatılı olarak kaydolduk. Lisan öğreniyorduk. Başka dersler

² Yatılı Okul.

- de vardı. Demek 1925'in sonunda gitmiş oluyoruz. 1926 orada, 1927 yazında geldik.
- Utkan Kocatürk — 1.5 sene kadar Lozan'da kalmış oluyorsunuz.. 1927'de geldiniz. Sonra tekrar gittiniz mi yine?
- Afet İnan — 1927'de geldim. İşte o sırada Atatürk ilk defa İstanbul'a gelmişti ve Saray'da oturuyordu. Dolmabahçe'de oturuyordu ve bir büro tertip etmişti kendisine.. Orada bu Nutku yazmış, Büyük Nutku.. Ankara'da yazmış, orada üzerinde tekrar çalışıyordu.. Benim bildiğim, gördüğüm her akşam da devetileri çağırıyor ve Nutuk okunuyordu. Okunduğu zaman herkes fikrini söylüyor.. Ya tashih ediyor yahut müdafaa ediyordu. Yani her akşam Nutuk.. Şimdi ben onda çok heyecan duyuyordum. Çünkü çocukluğumda Biga'da bulunmuştuk, İstiklâl Harbi zamanında.. Onlara ait de bazı şeyler oldukça, tabii yeni yeni öğreniyordum birçok şeyleri de.. İşte ondan sonra.. Bir akşam yalnız dedi ki: "Şimdi hiç kimseye söz vermeyeceğim ve bunu dinleyeceksiniz!" ve "Gençliğe Hitabe"yi.. kendi el yazısıyla olan kısım ki onu zannediyorum orada yazdı, yani Saray'da.. Ve ondan sonra da okudu ve çok mütehassis olarak kimseye söz vermedi..
- Utkan Kocatürk — Söz vermedi, yani münakaşa mı istemedi?
- Afet İnan — Münakaşa ettirtmedi, tartışma açtırtmadı. "Bunun hakkında hiçbir söz istemiyorum!" dedi. "Yalnız okuyacağım!" dedi.
- Utkan Kocatürk — Siz de orada bulundunuz.. Türk Gençliğine Hitabesi bittiği zaman üzerinde bir reaksiyon oldu mu?
- Afet İnan — Çok mütehassis oldu. Çok mütehassis olduğunu hatırlıyorum..
- Utkan Kocatürk — Yani gözleri doldu mu?
- Afet İnan — Doldu.. Ben sonra o sene yine Fransız okulu, Damdasyon (Notre Dame de Sion)'a girdim ve orada yine yatılı olarak öğrenimime devam ettim, 1929'a kadar.. Oradan çok istifade ettim ve tarihçi olmama da sebebiyet vermiştir ordaki tahsilim.. Çünkü, İstanbul'da birçok Türk eserleri görüyordum. Onlar-

dan memleket içinde de görmüştüm daha evvel ama, daha bir bilgili olarak onların üzerinde durdum. Bir de bakıyordum Türk tarihlerinden, hiç Fransız tarihlerinde bahsedilmiyor, yani medeniyetleri bakımından.. Sonra da bir kere baktım, bir coğrafya kitabında Türkler hakkında hem barbar kelimesi kullanılıyor, hem de ikinci derecede bir ırktır, diye bir aşağılık duygusu verilmek isteniyor.. Ben bunu hocaya derhal..

- Utkan Kocatürk — Nerde oluyor hadise?
Afet İnan — Damdasyon'da. Bir sınıf söz'ümüz vardı. Ona dedim: "Ne münasebet! Biz böyle değiliz! Niçin ikinci derecede bir ırk olalım?" O, "Evet, işte.." dedi. "Bu umumî bir kanaat.." falan. Fakat benim çok gücüme gitti ve işte o tatilde kitabı getirdim, Atatürk'e gösterdim: "Bakın!" dedim, "Bizim de yok mu medeniyetimiz? Görüyorum, İstanbul'da birçok mimarî eserlerimiz var, bunlardan hiç bahis yok.. Bizi de ikinci derecede bir ırk olarak.." Ve Fransızca bazı kitaplar alıyordum Haşet'ten o zaman..
- Utkan Kocatürk — Hep İstanbul'da oluyor bu hadiseler.. Peki..
Afet İnan — Hayır, Atatürk'e anlatışım, Ankara'ya geldiğim zaman söyledim.
- Utkan Kocatürk — Peki Türkler hakkında bu sarı ırk, ikinci ırk tefsirini tabii Atatürk'e bahsettiniz..
Afet İnan — Gösterdim, kitabı gösterdim! Ve o sırada Atatürk -gördüğüm gibi- İstanbul Üniversitesindeki hocaların basılmış tarih notlarını okuyordu.. Onları okuyor ve üzerinde işaretler yapıyordu. Kitabı göstermem üzerine: "Evet, bu böyle değil! Biz hakikaten Türklerin medeniyetleri hakkında esaslı tetkikler yapmalıyız, bu böyle olmaz!" dedi. "Hakikate de uygun değil!" dedi.
- Utkan Kocatürk — Peki, sizin tarih çalışmalarımıza istek sizden mi geldi, yoksa?
Afet İnan — İşte beni tahrik eden bu oldu. Gerek Lozan'da iken, gerek..
Utkan Kocatürk — Yani sizin bugün tarihçi olarak yetişmenizde Atatürk'ün bir isteği, arzusu söz konusu mu, yoksa?

- Afet İnan — O da söz konusu, ama bu reaksiyon da.. Yani ecnebî kitaplarda bizim tarihimiz hakkında beni tatmin edici bir bilgi bulamıyordum. Vaki bizim Türk tarihlerinde de medeniyet tarihine ehemmiyet verilmiyordu ama; ben bunda.. daha verimli bir takım şeyler istiyordum..
- Utkan Kocatürk — Peki, Atatürk'le bu hususta müşterek çalışmalarınız, araştırmalarınız oldu mu? Yani eski Türk tarihi, Türk medeniyeti üzerinde?
- Afet İnan — Evet.. Bunun üzerine ben zaten Damdasyon'dan artık çıkmıştım. Ve imtihan verdim, Musiki Muallim Mektebi'nin Tarih ve Yurt Bilgisi öğretmenini olarak tayin edildim. O zaman daha çok, bu tarih çalışmalarıyla meşgul oldum. Atatürk kendisi de çalışıyordu ve çalıştırıyordu etrafını.. O zamanki tarihçileri topluyordu etrafına ve tartışmalar yapıyordu.
- Utkan Kocatürk — Atatürk'ün bu tarih çalışmalarında tezi ne idi? Neyi meydana çıkarma arzusunda idi?
- Afet İnan — Bir kere Türklerin umumî olarak, yani objektif ve tarihî metodlara uygun bir kronolojik sıra halinde tarihlerinin tespiti.. Fakat bu kâfi değil, sadece siyasî ve askerî tarih.. Daha ziyade neler yapmışlar, ne bırakmışlar medeniyet için? Bunun için de Tarih Kurumu.. Zaten ilk, Türk Ocağında bir heyet olarak kurulduk ve onda ben de bulunmuştum o kurultayda..³ Ve Türklerin medeniyete hizmetleri diye bir seri müsveddeler çıktı..
- Utkan Kocatürk — Peki, Atatürk bu tarih çalışmaları esnasında yabancı âlimlerle de zaman zaman görüşmeler yapmış.. Tarih Kongresinde, Dil Kongresinde vesaire.. Yabancı ilim adamlarıyla tartışmalarının konusunu ne teşkil ediyordu? Onlara da Türk tarihinin Dünya tarihi

³ Söz konusu kurultay 27 Nisan 1930'da Ankara'da toplanan Türkocakları VI. Kurultayı'dır. Bu Kurultay'da "Türk Tarih ve medeniyetini bilimsel şekilde tetkik etmek üzere bir "Türk Tarihi Tetkik Heyeti" oluşturulması kararı verilmiş, bu heyeti oluşturan üyeler Atatürk'ün direktifiyle 12 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"ni kurmuşlardır. Cemiyet, daha sonra "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır.

- indeki yeri vesaire.. Bu konular üzerinde mi tartışmalar oluyordu?
- Afet İnan — Hem yeri hem de medeniyet üzerinde Türkler neler vücuda getirmişler, neler yapmışlar.. Bunlar üzerinde tartışma oluyordu.. Meselâ ilk Kongre'ye,⁴ bu Ankara'da olan Kongre'ye yabancılar da çağrılmıştı. Fakat daha evvel bütün tebliğler, yapılacak olan tebliğler evvelâ okunuyor, tartışılıyor ve ondan sonra son şeklini alıyordu. Yani Atatürk'ün başkanlığında uzun zaman çalışmalar oluyordu..
- Utkan Kocatürk — Yani Kongre'de tebliğ edilmeden evvel üzerinde çalışıyor muydu?
- Afet İnan — Evet! İkinci Kongre⁵ 1937'dedir. Onda dahi yine birçoklarını hep kendisi okuyup üzerinde..
- Utkan Kocatürk — Tashih yaptı..
- Afet İnan — Tashih demiyim de.. Üzerinde sorular soruyordu..
- Utkan Kocatürk — Efendim, Atatürk'e ait unutamadığınız şüphesiz birçok hatıralarınız var! Bunlar arasında sizi en çok etkileyen birkaç hatıranızı anlatır mısınız?
- Afet İnan — Efendim, ben daha ziyade Atatürk'le tabîî tarih çalışmaları üzerinde durdum ve işte dediğim gibi Türklerin medeniyete hizmetleri meselesi beni en çok ilgilendiriyordu ve bunlar üzerinde kendim de araştırmalar yapıyordum. Meselâ bunlardan Piri Reis'in Amerika haritası.. Halil Ethem Bey,⁶ o zaman Müzeler Umum Müdürü.. İstanbul'da Topkapı Sarayı'nı müze haline getireceklermiş.. Bir harita bulduğundan bahsedildi. Ve onu Atatürk Ankara'ya getirtirdi. Ben o zaman yanında bulundum. Bu, deri üzerine, işte malûm olan harita.. renkli.. hatta buldukları gibi göndermişlerdi, üzerinde bazı lekeler dahi vardı.. Bunun üzerinde Piri Reis'in yazıları var; bunu nasıl meydana getirdim diye yanında.. Bunlar okundu. Atatürk çok ilgilendi; ben de çok heyecanlandım. Ve o zamana kadar bilmiyordum da Amerika'nın haritası daha evvel yapılıp mı? Nasıldır?

⁴ Birinci Türk Tarih Kongresi (2 Temmuz 1932-12 Temmuz 1932).

⁵ İkinci Türk Tarih Kongresi (20 Eylül 1937-26 Eylül 1937).

⁶ Müzeci ve arkeolog Halil Ethem Eldem (1861-1938).

Üzerinde duruldu, etütler yapılsın, dendi ve olduğu gibi de yayımlandı. Çok güzel basılmıştır o zaman.. Devlet Matbaası'nda basılmıştı Tarih Kurumu'nun yayını olarak.. Sonradan bunun üzerinde yine şöyle bir tenkit çalışması yaptım ve Atatük ondan pek mütehassis olmuştu.. Biraz evvel bahsediyordum, ben bir iki sene Musiki Muallim Mektebi'nde tarih öğretmenliğinde çalıştıktan sonra Kız Lisesi'ne geçmiştim. Şimdi başka bir konuya atladım ama Piri Reis için bir bağlantı yapacağım.

Tarih çalışmaları için bir gün Çankaya'nın civarında bir otomobille gidiyorduk. Yanında Genel Sekreteri de var, konuşuluyor.. Evet Tarih Kurumu kuruldu ama daha ziyade nasıl olsun? Dışarıya talebe mi gönderelim? -ki gönderilmişti o zaman zaten bir kısım ama- yoksa burada mı çalışma için bir müessese açalım? O zaman Ankara'da sadece Hukuk Mektebi vardı.. Bu konuşma sırasında ben dedim ki: "Herhalde ikisini de yapmalı, hem bir fakülte kurmalı hem de dışarıya da göndermeli" Bu fikir tartışıldı Atatürk'ün muhitinde ve nihayet bir akşam doğrudan doğruya o zaman Milli Eğitim Bakanı olan Abidin Özmen'e: "Çıkar defterini, yaz!" dedi "Burada bir Tarih Fakültesi kurulacak!" İşte kanunu hazırlandı ve oraya öğretim üyesi olacak olanlar da Tarih Kurumu'nda çalışanlar, Dil Kurumu'nda çalışanlar ve daha evvel Avrupa'da tahsillerini yapmış olanlardı. Bu arada benim de ismim geçti. Ben o sırada -yani bu Kanun⁷ çıktıktan sonra, 1935'in haziran ayında idi- bir Avrupa seyahati yapmışım, Cemiyet-i Akvam'a falan gitmişim.. Oradaki bütün üniversiteleri, kütüphaneleri falan gezmişim.. Bir onları düşündüm.. Saffet Arıkan'dı Milli Eğitim Bakanı.. Ve listede görünce ismimi: "Ben böyle bir üniversite'de vazife alamam!" dedim.

Utkan Kocatürk — Neden?

Afet İnan — Evvelâ yüksek tahsilim ve doktoram olması lâzım!

⁷ Ankara'da "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" kurulması hakkında Kanun (14 Haziran 1935'de T.B.M.M.'nde kabul edilmiştir).

Çünkü Avrupa'yı yeni gördüğüm için, bütün üzerimde tesiri oydu. Lise'den de memnundum; onun için vazife almak istemedim. [Saffet Arıkan] gittikten sonra Atatürk "Niçin itiraz ettin?" dedi. "Yapmam!" dedim. "Evet çalışıyorsun, görüyorum, lisan biliyorsun!" dedi. "Bu kâfi değil!" dedim. Benim gördüğüme göre Avrupa'da başka türlü yetişmiş olanlar üniversite'de vazife görüyorlar!" "Peki, ne düşünüyorsun?" dedi. "Lise'den memnunum, orada kalırım. Ama mutlaka yeni açılacak fakültede vazife göreceksen ben de üniversite'de doktoramı yaparım, ondan sonra kabul ederim" dedim. "Nereyi düşünüyorsun?" dedi. "Neresi olursa, Fransa yahut İsviçre filân.." Ve o sene gittim. Şimdi şuraya gelmek istiyorum, Piri Reis için.. Orada kaydoldum Tarih Kısımına.. Yakın Çağ Tarihi'ne devam ediyorum.. Fakat görüyorum ki dersler sadece tarih değil! O hoşuma gidiyordu. Ekonomi tarihi okuyorduk, dinler tarihi okuyorduk, sosyoloji okuyorduk, istatistik okuyoruz, yani birçok şeyler var, tarihi tamamlıyor. Coğrafya okuyoruz. Bir gün Coğrafya hocasına Piri Reis'ten bahsettim. "Hiç bilmiyoruz!" dedi, öyle bir alaylı tarzda... "Bilmiyorsunuz.." dedim "Ben size göstereyim!" İşte onun üzerine Cenevre'de kütüphanelerde, hatta Cemiyet-i Akvam'ın büyük bir kütüphanesi vardı orda da o asırda yapılmış olan bütün haritaları tetkik ettim ve notlar aldım. Sonra Profesör Pittard hocamdı, ona gösterdim. "Aman!" dedi "Bu çok enteresan, bunu konferans olarak ver!" Ve Fransızca olarak hakikaten bir konferans olarak verdim. Gazeteler çok ilgilendi, mahallî gazeteler.. Tabii Atatürk'e de bir kopyasını göndermiştim konferansımın. İşte haritayı ilk gördüğümün tesiri ile ama, birkaç sene sonra oldu bu tabii.. Ve bu tenkit üzerine, hocanın bu tenkidi üzerine yapmış oldum.

Utkan Kocatürk — Bu çalışmalarımız esnasında Atatürk'ten direktif aldığımız, kuvvet aldığımız yahut destek aldığımız bazı fikirler oldu mu? Yahut muayyen fikirlerin müdafaa-sının arkasında Atatürk var mıydı?

Prof. Dr. AFET INAN (1908-1985)

- Afet İnan — Şöyle: Ben o zaman Yurt Bilgisi ve Tarih öğretmeni olarak tayin edilmişim Musiki Öğretmen Okulu'na. Medenî Bilgiler, ki o zaman Yurt Bilgisi deniliyordu.. Programa göre bir kitabı vardı Milli Eğitim Bakanlığının.. Kitabı aldım. Onu okudum, ondan dersi hazırlayıp vereceğim.. Atatürk bir okudu: "Yok, bu kâfi değil!" dedi. "Fransız Okulu'nda ne okudun?" Gösterdim kitabı... "Instruction Civique" diye.. Orada da böyle bir ders okumuştuk.. Dedi ki: "Burdan tercüme et, onları okut.." Dedim: "Ben burdan olduğu gibi tercüme edemem, bu bize uymaz..."
- İşte onun üzerine bir plân yapıldı. Ben de başka kitaplardan bazı tercümeler yaptım. O zaman Genel Sekreter Tevfik Bıyıklıoğlu idi. Almanca biliyordu. Genel Sekreterlik'te birçok kitaplar okundu, kendisi de okudu. Ve o notlar öyle meydana geldi. Ben çalıştım, fakat eser tamamen kendisininindir.
- Utkan Kocatürk — Yani kendi el yazısı ile olanlar zaten kendisinin, ama sizin el yazınızla olanları da bizzat Atatürk mü dikte ettirdi?
- Afet İnan — Evet, evet... Yalnız şöyle bir şeydi: Birçok notlar hazırlanıyor, onları kendisi tetkik ediyor ve bizim durumumuzla -tabî ecnebilere olduğu gibi alınmıyordu- kanunî durumlarımızla da mukayese edilip onlara göre yazılıyordu. Meselâ vergi meselesi yahut askerlik meselesi, meselâ vatandaşın vazifeleri nelerdir? Kanunî durumlarımızla mukayese edilip onlara göre yazılıyordu.
- Yalnız burada bir noktaya temas edeceğim. Medenî Bilgiler, benim bütün hayatım boyunca uğraştığım bir konuya vesile verdi. O da şu: İlk senesi belki okullardan aldığım bir âdetle bazı uygulamalar yapmak istedim talebeye.. Kız erkek talebe beraberdi o zaman.. Belediye Kanunu'nu konuşuyoruz. Belediye Kanunu'nu okudum, evvelâ kendim öğrendim, ondan sonra da dedim ki öğrencilere: "Hâdi, buna göre bir seçim tecrübesi yapalım okulda!" Her sınıf

hazırlandı ve ona göre yaptık. Ve bir Belediye Başkanı da o zamanki kanuna göre seçtirdim, bir kızı seçtiler. Bu uygulamadan çok memnun oldum; çünkü ben de öğrenmiştim, onlar da öğrenmişlerdi.. Daha bir iki aylık öğretemdim.. Fakat bir öğrenci, Selâhattin isminde, kalktı elinde bir kâğıtla: “Efendim, dedi siz, bize yanlış bir şey yaptırınız! Çünkü Kanun, kadınlara rey verme hakkını vermiyor! Bu hak yalnız erkeklere ait!”

Ben birdenbire üzüldüm tabî.. Ne diyeceğimi de şaşırtdım ama.. Dedim ki: “Evet, hakkınız var, Kanun böyle.. fakat burada hepimiz müsavisiniz. İnşallah bu da olur!” Ve derhal sınıftan dışarı çıktım. Çıktım.. Ne yapayım?.. Bir daha nasıl geleyim?.. Seviyorum da öğretmenliği, daha bir iki ay olmuş başlayalı.. İstiyorum da... O uygulamadan da pek memnun olmuşum..

Doğru Marmara Köşkü'ne gittim, Çiftlik'e.. Soğuk da bir gündü, Mart ayı... Ne yapacağımı şaşırılmış bir durumdayım ama, çocuğun hakkı var, Kanun öyle.. Bir de baktım Atatürk geldi, Şükrü Kaya ile.. “Ne oldu? Ne var?” falan.. Ben hatta ağlamıştım da biraz.. “Ne oldu?” dedi. Dedim: “Böyle.. böyle.. işte vaziyet.. Ben şimdi nasıl gidiyim oraya, öğretmenlik yapayım?”

Güldü Atatürk.. Aaa.. Gülünce büsbütün şaşırtdım “Peki gel! ” dedi, “Yemek yemediyse gel otur, konuşalım!” Atatürk: “Peki, başka oturmuş memleketlerde nasılmış o konu?..” dedi. “Hiç bilmiyorum!” dedim. “Meşgul olduğum konu değil..” Zaten İsviçre'de o zaman da kadınlara hak falan verilmiş değil ya.. Atatürk: “O halde tetkik etmeli!” dedi. “Nasıl, bizde de düşünmeli bunu..” Şükrü Kaya dedi ki: “Efendim, emrederseniz.. ” falan gibi bir söz söyledi. “Hayır” dedi, “sus şimdi!”

Sonradan anlıyorum ki tam bir sene evvel Belediye Kanunu verilmiş Meclise ve münakaşaları devam ediyor.. Ve fakat bir türlü çıkmamış.. Yalnız Atatürk'ün yaptığı şey şu oldu. Derhal o akşam

Hukuk Fakültesinden olan hocaları çağırttırdı ve bu konu münakaşa edilmeye başlandı.. Tabii ben heyecanlıyım ama, bir şey de bilmiyorum başka memleketlerde nasıldır, ne olmuş falan? Hemen bana da kitaplar getirdiler bol miktarda.. Derhal okudum.. Şimdi çağrılanların bir kısmı, kadınlara bizde de rey hakkı verilir, fakat bir kısmı da “hayır” diyor, “daha zamanı değil, olamaz; çünkü daha yetişmemiştir bizim kadınlar bu bakımdan.” Bu çok enteresan bir şeydi ve devam etti.. Fakat şu netice çıktı: Bir sene evvel Meclis’e verilmiş olan Kanun, kadınlara da oy hakkı tanınmak üzere ivedilikle -yani o zamanki tabirle müstaceliyetle- Meclis’te kabul edildi.

Utkan Kocatürk — Yani bir vesile oldu bu?

Afet İnan

— Evet, bir vesile.. Fakat bence o erkek öğrencinin uyarısıdır.. Ve Kanun da o süre içinde, 3 hafta içinde çıktı 3 Nisan 1930’da. Kanun yürürlüğe girdiği gün de ben o zaman topladığım notlarla ilk defa kadın hakları üzerinde Türkocağı’nın salonunda konferans verdim, Türk kadınlarına bu hak verilmiştir ve daha da verilmelidir falan diye.. Yani şunu demek istiyorum, bunda tabii beni teşvik eden o öğrencinin itirazı oldu. Çok yerinde olmuştu; bunların üzerinde etüt etmek fırsatını buldum...

Atatürk’ün âdeti işte oydu, Tartışma yapıldığı zaman kim taraftar, kim taraftar değil ikiye ayrıldığı zaman herkes kendi fikrini savunuyordu..

Utkan Kocatürk — Sonuç olarak ne çıktı?

Afet İnan

— Sonuç olarak Belediye seçimlerinde kadınlara da rey verme hakkı kabul edildi. 3 Nisan 1930. Fakat işte asıl milletvekili seçme ve seçilme meselesi, o biraz uzadı.. 1934’e kadar.. O da daimî bir tartışma konusu oluyordu yine Hükümet mensupları arasında.. Fakat yine 1934’te kabul edildi.

Yalnız benim meslek hayatımda bu, bir itici kuvvet oldu. Daima bunlar üzerinde, yani kadın hakları üzerinde çalışmama vesile oldu. Yabancı dillerde de yayınlar yapıyorum bunun üzerinde.. Ve bu

çalışmalar birçok dillere de çevrildi. Meselâ Unesco'da yaptığım etütler.. Çünkü hakikaten bizde şu görülüyor: Birçok milletlerle mukayese edildiği zaman, böyle etap etap verilmiş olmakla beraber yine önde sayılabiliyoruz, kanunen haklarımızın tanınmış olması bakımından..

Ben bu tartışmaları tabii çok heyecanla takip ediyordum ve istiyordum tartışmalar olsun ki nedir herkesin fikri? Ben de mütemadiyen okuyordum bu meseleler üzerinde.. Başka yerlerde nasıldır?.. Bizim memlekette de seyahatler yaptığım zaman bilhassa köylüler arasında çok bulunuyor ve onlarla konuşuyordum. Görüyorum ki köylülerde hakikaten çok uyanık taraflar var. O beni mütehasis ediyordu.. Birçok yazılarım da vardır, onlar hakkında.. Hatta bir gün "The Financial Times"ta bir nüsha çıkacaktı, benden de makale istemişlerdi, baktım, okudum, bir şeyler falan yazayım dedim. Atatürk dedi ki: "Okumayla ne uğraşıyorsun, bir çok görgülerin var memleket içinde.. Onları dile getir, kâfidir!" ve öyle yazdım. Bir köylü kadınıyla nasıl konuşuyorum ve ne düşünüyor öğretim ve eğitim için? Yahut bizde böyle tabii şairler vardır kendiliğinden şiir söyleyen.. Bunlar nasıl bir kabiliyettir? ve sonra neler düşünürler birçok meseleler üzerinde? Bunları not halinde de yazdım, makale halinde de.. Sonra İngilizce olarak "The Financial Times" ta.. Bütün bunlar müşahedelerime dayanmıştır ki, Atatürk'ün tavsiyesi oydu.

Utkan Kocatürk — Atatürk'ün tabii son günlerinde Dolmabahçe'de bulundunuz.. Peki, Atatürk'te Ankara'ya dönme arzusu var mı idi? Yani hastalığı esnasında aranızda böyle bir konuşma geçti mi? Yanıt kendisi bunu söylüyor mu idi?

Afet İnan — Efendim, ben 1938 Ağustosunda İstanbul'a geldim. Lisansımı bitirmiştim ve doktoramı hazırlıyordum. Diplomamı gösterdiğim zaman çok memnun oldu ve "Doktoramı da mutlaka bitir!" dedi ki işte ölümünden bir sene sonra yaptım. İstanbul'da kendisini hasta

buldum.. Yattan da çıkmış Dolmabahçe'ye..⁸ Kati bir istirahat vaziyeti vardı.. Böyle uzun tedavi de olmuyordu ama.. Yalnız Saray'da artık oturmak istemiyordu.. Hatta kepenkleri bile indirtirdi işte o istirahat ettiği zaman dahi.. Yani denizi o kadar sevdiği halde "Aman bir an evvel Ankara'ya gidelim!" diyordu...

- Utkan Kocatürk — Diyordu yani?
 Afet İnan — Evet, çok istiyordu.. Hatta resmigeçit için oraya bir asansör de yapılmıştır, stadyuma.. Kendisi gider de bulunur diye.. Onu kendisi istedi.. "Gideceğim Ankara'ya!" dedi, "Onbeşinci yıl hazırlıklarına."⁹ İsteği vardı, evet.. Yani Ankara'ya dönmek arzusu..
- Utkan Kocatürk — Fisenje¹⁰ Ankara'da mı gördü Atatürk'ü ilk defa?
 Afet İnan — Ankara'da evet..
- Utkan Kocatürk — Siz de o zaman Ankara'da mı idiniz, Fisenje geldiği vakit?
 Afet İnan — Ben işte sömestr tatili için gelmiştim, o zaman gördüm.
- Utkan Kocatürk — Fisenje'yi siz de ilk gelişinde Ankara'da gördünüz mü?
 Afet İnan — Gördüm, evet gördüm.
- Utkan Kocatürk — Fisenje muayene etti tabii!
 Afet İnan — Muayene etti ve bazı tavsiyelerde bulundu.. Ve tavsiyeleri de tamamen istirahat ve yemek listesini vermek oldu.
- Utkan Kocatürk — Neler tavsiye etti yemek için?
 Afet İnan — Kepekli ekmek.. hatta aşureyi Fijense'ye tatlı olarak vermişlerdi de pek beğendi idi. Böyle süzme aşure değil de bayağı aşure olarak.. "Yesin!" "Çok iyi gelir" dedi.. Ve hakikaten de ilk tavsiyelerini yaptıktan sonra çok düzelmişti Atatürk.. Ama işte sonra Hatay meselesi için seyahat yormuş onu herhalde..
- Utkan Kocatürk — O Hatay seyahatinde siz yoktunuz tabii?

⁸ Atatürk 1 Haziran 1938-24 Temmuz 1938 arasında Savarona yatında geçirmişti.

⁹ Cumhuriyetin ilânının 15. yıldönümü hazırlıkları.

¹⁰ Prof. Dr. Noel Fiessinger, Atatürk'ü muayene için Paris'ten Türkiye'ye çağrılmış bir Fransız hekimidir. 1938 yılında Mart, Haziran ve Eylül aylarında olmak üzere 3 defa Türkiye'ye gelmiştir.

- Afet İnan — Az kaldım o zaman.. Hayır, ben Cenevre'ye dönmüştüm.
- Utkan Kocatürk — Atatürk arasına da söylemiş.. Yani, ben öldüğüm zaman buraya gömün falan.. Nereyi arzu ediyordu? İstanbulu etmemiş değil mi? Yani böyle bir şeyi arasına hisli anlarında konuşuyor muydu?
- Afet İnan — O bir kere konuşuldu yalnız.. O da şöyle..
- Utkan Kocatürk — Kendisinin huzurunda mı konuşuldu?
- Afet İnan — Evet.. “Ben” dedi, “Hiçbir şey söyleyemem bunun için! Milletim..” dedi..
- Utkan Kocatürk — Ama böyle münhasıran bu konu açıldı mı yani?
- Afet İnan — Evet, bir vesile ile açılmıştı.. Bilmiyorum tamamen neydi ama.. Biliyorum yani açıldı, konuşuldu...
- Utkan Kocatürk — Sofrada mı açıldı?
- Afet İnan — Marmara Köşkünde konuşulmuştu, sofrada.. “Beni” dedi, “Milletim nereye isterse gömsün!” dedi. “Hiç” dedi, “Söyleyemem bir şey!” dedi...
- Utkan Kocatürk — Ama “Hatıralarının yaşadığı yer Çankaya olacak! ” falan, yahut “Çankaya’da gömülmesini istemesi” falan...
- Afet İnan — Evvelâ onu söyledi ama, sonradan söylediği buydu.. Sonradan söylediği buydu. Yani “Beni milletim nereye isterse oraya gömsün!” Hiçbir yer söylemedi.
- Utkan Kocatürk — Peki, Fisenje’ye bir şey dedi mi Atatürk, muayeneden sonra?
- Afet İnan — Konuştu onunla.. Hatta Fransızca karşılıklı konuştular.. Hem hastalığı için hem umumî olarak konuştu onunla...
- Utkan Kocatürk — Peki, İnönü’yü sonra muayene.. İnönü’yü de muayene ediyor Fisenje değil mi o gelişinde?
- Afet İnan — Hayır, ikinci gelişinde.. O, İstanbul’a geldiği zaman, Saray’a geldiği zaman.. İkinci idi galiba gelişi Fisenje’nin..
- Utkan Kocatürk — Siz de yine orda mı idiniz ikinci gelişinde?
- Afet İnan — Evet, ordaydım.. Muayene falan ettikten sonra Atatürk Fisenje’ye: “Ankara’ya gideceksiniz, orada İnönü’ye de bakın, rahatsız mı nedir, bana haber getirin!” dedi. Ve kendisi bilhassa söylemişti onu..
- Utkan Kocatürk — Niye Ankara’ya gidecek Fisenje?

- Afet İnan — Bilmiyorum işte, belki İnönü için gönderdilerdi.. Fisenje Ankara'ya gitti ve geldi.¹¹
- Utkan Kocatürk — Döndü geldi, verdi mi Atatürk'e malûmat?
- Afet İnan — Evet.. Pek teferruatını onun bilmiyorum.. İlgiliydi Atatürk yani İnönü'nün sıhhatiyle...
- Utkan Kocatürk — Peki, Atatürk'ün Hatay davasındaki görüşü ne idi? Yahut ona ait bir hatıranız var mı?
- Afet İnan — Efendim Hatay davası, Atatürk'ün son senelerinde en önemli uğraştığı konu idi. Fakat onun ilk çıkışını şöyle biliyorum. Montrö'de Boğazlar meselesi konuşulmaya başlandığı zaman, ben de Cenevre'de idim. Dinlemek üzere birçok zamanlar bulundum orada, yani Konferans'ta. Ve takip ediyordum, ne gibi konuşmalar oluyor, diye.. Son oturumlarda baktım kritik birtakım şeyler var.. Ve dönecektim, imtihanlarımı vermiştim, İstanbul'a dönecektim.. Bazen Ankara'dan, İstanbul'dan telefon ederlerdi. Yaver dedi ki: "Tekrar Tevfik Rüştü Bey'i görün de gelin!" Benim bir vazifem yoktu ama, gittim tekrar.. Tevfik Rüştü Aras endişeli bir durumda idi. Anlattı bana durumu. Bazı meselelerde tam anlaşma olamadığını.. Tabii o zaman uçak seferi yok, ekspresle geliyorum, tabii bir iki gün sürdü. Geldiğim zaman baktım Atatürk gayet neşeli.. Halbuki orada, Montrö'de pek iyi havadisler yoktu.. Fakat dedim işte "Tevfik Rüştü Bey böyle..." Atatürk: "Yok!" dedi, "O mesele bitti artık!" Hakikaten 20 Temmuz'du işte, ben geldiğim anda, Anlaşma imzaya girmiş..¹² Ben birdenbire "Aman, çok memnun oldum!" dedim. Çünkü bu mesele, Boğazlar meselesi daima konuşulurdu.. Üzerinde durulmalı, bunlar yeniden ele alınmalı.. "Eh!" dedim, "Artık bir dış mesele kalmadı!" Atatürk, "Yok!" dedi, "Var, mühim bir meselemiz

¹¹ Prof. Dr. Fiessinger, ikinci gelişinde Atatürk'ü muayeneden sonra 9 Haziran 1938 günü İstanbul'dan Ankara'ya gelecek ağır bir safra kesesi rahatsızlığı geçirmekte olan İsmet İnönü'yü de muayene etmiş, tekrar İstanbul'a dönmüştür.

¹² Boğazların Türk Hükümeti'nin hâkimiyetine geçişini sağlayan "Montreux Antlaşması"nın imzalanması (20 Temmuz 1936).

var! Şimdi İskenderun ve Antakya meselesi var!” dedi.. Bakın 21 Temmuz falan olacak.. 1936.. dönüşüm ve konuşmamız.. Ben birdenbire şaşırdım; “Ne olacak ” dedim, “İskenderun-Antakya?” Çünkü 1935’te o mukavele, yani itilâfname bitmişti ve birtakım şeyler vardı ama.. Ben birdenbire anlayamadım..

Utkan Kocatürk — Daha henüz yani Hatay meselesi de ortaya çıkmamıştı?

Afet İnan — Hayır, hayır, hiç yok!...

Utkan Kocatürk — O zaman Atatürk mü başlatmış oluyor meseleyi?

Afet İnan — E tabii!.. İşte bu mesele.. “Ee! Ne olacak?” dedim. “Onun üzerinde duracağız!” dedi. Hatay denmiyordu daha o zaman.. İskenderun ve Antakya meselesi.. Ve o zaman daha kamuoyuna çıkmamıştı. Hadiseleri takip edecek olursak, sonra bu tabii konuşulmaya başlandı ondan sonra.. Fakat bana söylediği 1936 yılı Temmuzunun 21’i, Montrö’nün imzalanmasından sonradır hemen.. Ben şaşırp kaldım. Fakat dedi ki: “Bunun üzerinde duracağız!” Ben “Ne olacak?” dedim. “Alacağız!” dedi. İşte ondan sonra hususî olarak konuşulmaya başlandı ve bu konuşma Florya’da oldu. Sonra Ankara’da bu mesele üzerinde yeniden konuşmalar oluyordu ve bir akşam “Hatay” diye ilk defa ifade edildi. Yani “O vilâyete Hatay diyeceğiz” dedi ve isim koydu ve bir makale de Cumhuriyet gazetesinde çıktı bunun için.. Tarihi vardır bunun.. Atatürk yazdırdı, fakat kendi imzası ile çıkmadı, zannederim İsmail Müştak Mayakon’un¹³ imzasıyla çıktı. Yani ilk o bölgeye “Hatay” diyelim, diye.

Utkan Kocatürk — Bu İsmail Müştak dediğiniz gazeteci değil mi?

Afet İnan — Evet gazeteci. Mebustu o zaman... Yazı yazardı.. İşte Hatay ismi, böyle konuşuldu. Oraya dediler, böyle toplu olarak “İskenderun-Antakya” değil de “Hatay” diyelim. Vardır o makalede, izahı vardır.

¹³ Gazeteci ve yazar İsmail Müştak Mayakon (1882 - 1938).

- Utkan Kocatürk — Atatürk'ün Hatay davası ile ilgili 5 tane makalesi var, onlar Asım Us imzası ile Kurun (Vakit) gazetesinde çıkıyor. Cumhuriyet'te ayrıca böyle bir makalesi mi var? Onu ben de bilmiyorum, 5 tane seri makale dışında ..
- Afet İnan — Var, zannediyorum, ben yazıldığı zaman, yazdırdığı zaman biliyorum. Zannederim Mayakon'un imzasıyla çıktı. ¹⁴ 1936'nın sonu.. Ve ondan sonra işte .. Hatta Cenevre'ye bana mektupları var “En çok meşgul olduğum şey Hatay meselesidir!” diye .. Ve sonuna kadar Hatayla çok meşgul oldu ve “mutlaka halledeceğiz!” diye üzerinde duruyordu.
- Utkan Kocatürk — Peki, Atatürk'ün şahsî karakteri, mızacı hakkında bazı şeyler sorabilir miyim?. Meselâ Atatürk neşe taraftarı bir adam mı idi? Devlet işleri dışında günlük yaşantısı?
- Afet İnan — Gündüzleri meselâ daima çiftlik'e bir gezintisi vardır her gün.. Ve o gezintileri esnasında daima yine ya tarihî konular ya günlük siyasî konular üzerinde durulurdu. Meselâ biraz evvel anlattım, o Fakültenin açılma meselesi otomobilde konuşulmuştu. Yine birçok meselelerle meşgul olunurdu.
- Utkan Kocatürk — Otomobilde kiminle konuşuluyor orda? Siz varsınız, başka?
- Afet İnan — Ben vardım, Kâtib-i Umumî vardı, yaveri vardı. Konuşulurdu .. Ve şöyle bir tabiri vardır insanlar hakkında: “Neşeli olmayan insanlardan iki türlü şüphe edilmesi lâzımdır” derdi, “Ya hastadır yahut da bir kuruntusu vardır başka birisine söylemeyeceği. Onun için insanlar daima neşeli olmalıdır ve fikirlerini ona göre tartışmalıdır.”
- Utkan Kocatürk — Meselâ kendisinin neşeli anları var. Bazen kalkıyor zeybek oynuyor, fotoğrafları var. Halk arasına giriyor, halay çekiyor, böyle şeyleri var.. Ama bunları neşelendikten sonra yani.. Sert tarafları da var mıydı?
- Afet İnan — Valla, duruş itibariyle resimlerinde de hiçbir zaman güler yüzlü görünmez, hep serttir hakikaten.. Fakat

¹⁴ Yaptığımız araştırmada söz konusu makalenin 10.10.1936 günkü Cumhuriyet gazetesinde İsmail Müştak Mayakon imzasıyla “Tarihten Bir Yaprak-Bir Türk Camiasının Adı” başlığı altında başyazı olarak yayımlandığını tespit ettik.

benim Atatürk üzerinde müşahedem, çok okuyan ve başkalarını çok dinleyen tartışmaları seven kimse olarak fikir hayatında hem neşeli tarafları vardı, hem de tartışmalar esnasında sert tarafları vardı. Ama herkesi de serbest bırakırdı konuşmak için, bu güzeldi! Benim istifade ettiğim bilhassa bu noktalaradır.

- Utkan Kocatürk — Yani ters görüşte olanlar da rahatlıkla fikrini..
Afet İnan — Gayet kolaylıkla.. Meselâ bir şey anlatayım: Bir gün -ne vesile ile idi bilmiyorum- Ankara Palas'da bir toplantı vardı. Geç vakit, "Gidelim!" dedi. Ben pek gitmek istemedim; fakat kalkıldı, gittik. Herkes eğleniyor.. Uzun bir masaya biz de oturduk. Fakat daha evvel de bir konu üzerinde tartışma vardı, o yapılıyordu. Derhal dedi ki Recep Peker'e bilhassa: "Bu ahali, kaç saattir burada. Yeter! Eğlenmişlerdir; biraz da fikrî bir hayat yapalım, entelektüel bir konuşma olsun!" Ben birden şaşırđım, dedim: "Bu saatten sonra ne olur, herkes ne dinler?" Atatürk "Hayır!" dedi, derhal sorular sordu ve evvelâ Recep Peker kalkıp cevapladı. Tabii herkes sustu ve dinledi. Böylece bir müddet konuşmalar yapıldı, hatta bana da bazı şeyler sordu, sıkılmakla beraber kalktım, konuştum.
- Utkan Kocatürk — Sofrada oluyor yani, yemekte?
Afet İnan — Hayır.. Bütün o salondaki.. Ankara Palas'm o salonunu biliyorsunuz ya.. Herkes bütün her şeyi bıraktılar, müzik de durdu. Herkes konuyu dinledi.
- Utkan Kocatürk — Neydi konu?
Afet İnan — Unuttum neydi konu. Masa da değil, herkes ayakta.. Dans da ediyorlardı, durdu.. "Biraz da" dedi, "Bazı meseleler üzerinde konuşalım, dinleyiniz!" Dinlendi. Böyle de yaptığı olurdu.
- Utkan Kocatürk — Peki Atatürk'ün bildiği yabancı diller.. Fransızca konuşuyor değil mi?
Afet İnan — Fransızca iyi bilirdi; hem yazardı hem konuşurdu.
Utkan Kocatürk — Almanca?
Afet İnan — Almanca, zannederim az bilirdi, onu konuştuğunu görmedim.
Utkan Kocatürk — Ama okuduğunu anlıyor muhakkak Almancadan da değil mi?

- Afet İnan — Evet, Almanca da herhalde.. Ama daha çok Fransızca üzerine.. Meselâ sefirlerle veyahut ecnebilerle kendisi de direkt olarak konuşurdu.
- Utkan Kocatürk — Peki Atatürk halkla yapacağı konuşmaları önceden hazırlar mıydı? Yoksa irticalen konuştuğu vakit saatlerce böyle bir kabiliyeti var mıydı?
- Afet İnan — Tabii irticalen konuştuğu oluyordu. Fakat resmî nutuklarını hazırlarken, Meclis konuşmalarını.. Ben daha evvelkilerini bilmiyorum Meclis konuşmalarının; fakat 1 Kasım açış nutuklarını uzun uzun hazırlardı, bütün dokümanları toplardı bakanlardan.. Onlar üzerinde çalışır, sorardı bakanlara bazı meseleler üzerinde.. Ondan sonra da kendi üslûbuna göre onlara dayanarak nutkunu yazardı.
- Utkan Kocatürk — Şimdi, Atatürk'ün hatipliği de var tabii. Yani büyük hatip olarak da geçiyor bizim tarihimize. Meselâ hitabet talimleri de yapar mıydı? Hatıralarında geçiyor, çocukluğunda yaptığını söylüyor.. Yani siz yanında olduğunuz devrede, meselâ gerek Onuncu Yıl Nutkunu okurken falan yüksek sesle de böyle hitabet talimleri yaptığını gördünüz mü?
- Afet İnan — Evet, yapardı. Onları okurdu, birkaç kere okurdu. Daha evvel o tip nutuklarını Meclis'te yahut dışarda okumadan önce.. Yalnız halkla doğrudan doğruya irticalen konuştuğu da olurdu tabii.
- Utkan Kocatürk — Peki, sizin şimdi Atatürk'e ait hatıralarınız var.. Atatürk'ten dinlediğiniz, Atatürk'ün hayatına ait bazı hatıralar, yakın tarihimizi aydınlatan.. Meselâ Milli Mücadeleye nasıl başladığı.. Yani tarihlere geçmemiş perde arkası enteresan, ışık tutucu şeyler yok mu size söyledikleri?
- Afet İnan — Efendim, meselâ birçok hatıralarını anlatırdı. Ve bazılarını ben.. İşte elimde de daima kâğıt ve kalem bulunduğu için yazmaya çalışırdım ve yazdığımı görünce Atatürk, daha yavaş konuşur ve anlatırdı ki bunları "Atatürk'ten Dinlediklerim" diye hem kendi sağlığında çıkardım, hem de sonradan yayınladım.
- Utkan Kocatürk — Hani, size işaret etmiş.. Bir kere anlatmıştınız.. Meselâ Vahdettin ile ben bu odada görüştüm, diyor ama hangi Saray hatırlıyor musunuz?

- Afet İnan — Valla benim bildiğim “Dolmabahçe”.. Ama “Yıldız”, diyorlar.. İyi de bilmiyorum.. Yalnız dedi ki Dolmabahçe’de “İşte burada...” -gösteriyordu- “Ecnebi donanmaları burada hepsi duruyordu, Sarayın karşısında!” diyordu.. Onu söylemişti.. Vahdettin’le son konuşmasını şöyle anlatıyordu. İşte bazı şeyleri ona anlatmış, şöyle yapmalı, etmeli falan diye de.. “Gözlerini kapadı, dinliyor mu, dinlemiyor mu, farkına varmadım” diyordu.. Yalnız, işte Almanya seyahatinde iyi tanımış şahıs olarak.. Onu da anlatırdı...
- Utkan Kocatürk — Ne diyordu?
- Afet İnan — Memleketi tanımayan bir kimse, milleti tanımayan bir kimse olarak vasıflandırıyor.
- Utkan Kocatürk — Bir olay daha var, Atatürk Meclis’i açarken nutuk meselesi.. Zannediyorlar ki, yani Atatürk nutku hazırlayamaz, nutuk getiriyorlar.. Onu da anlatmış.. O ne şekilde olmuş?
- Afet İnan — İlk Meclis açılacağı zaman onu yapıyorlar..
- Utkan Kocatürk — Kendisi gülerek mi sonra anlattı bunu?
- Afet İnan — Evet, şöyle diyordu: “Öyle düşünmüşler, arkadaşlar.. Tabii bir iyi niyetle.. Bir şey hazırlamışlar.. Peki!” dedim. “Fakat benim ki zaten hazır.”
- Utkan Kocatürk — O zaman bunu söylememiş onlara tabii.
- Afet İnan — Söylememiş, hayır! Sonra işte Meclis açıldığı zaman cebinden kendisinin hazırladığı nutku çıkarmış, okumuş, ötekiler de şaşırılmışlar.. Öyle diyordu.
- Utkan Kocatürk — Atatürk herhangi bir hadise, olay karşısında telâşlanırmıydı? Birden telâşa kapılır mıydı, yani böyle bir mizacı var mıydı? Meselâ büyük hadiseleri çok telâşsız mı karşılardı?
- Afet İnan — Onun için bir örnek vereyim, enteresandır: Adana’daydık.. Kış mevsimi idi.. Bir haber getirdiler, dediler ki: “Malatya tren hattı bitti.” Ben de daha evvel, Recep Peker bu demiryolları hakkındaki plânı anlatırken bulunmuştum da çok sevinmiştim.. Ooo, şuraya da tren gidecek, buraya da gidecek falan diye.. Bir türlü inanamıyordum olabilecek mi diye.. Ve sonra

malûm işte.. Hükûmetin programı da oydu, demiryolları üzerinde.. Yapılıyor, işte şurda açılıyor, burada açılıyor falan.. Atatürk bir gün dedi ki ben endişe edince: “Bunlar kâğıt üzerinde kalsın diye yapmıyoruz, yapılacaktır bunların hepsi!” İşte Adana’da, Malatya hattının bittiği haberi gelince “gördün mü?” dedi, “Kâğıt üzerinde değil, hakikat!” Ve derhal emir verdi, Malatya’ya gidilecek diye. O zaman kendisinin hareket edeceği trenden evvel bir kılavuz tren giderdi. Fakat bunun da hareketine vakit kalmadan derhal hareket edildi Malatya’ya..¹⁵ Kalabalıktık da grup olarak.. En arka vagona, ben bir kitap almıştım, okuyordum. Atatürk de okuyordu.. Fevzipaşa İstasyonundan sonra, böyle bir yokuşta giderken birdenbire tren geri geri çekilmeye başladı, geri gitmeye başladı. Ben şaşırdım, bir baktım neden geri gidiyoruz gibilerden.. O sırada yaver geldi: “Paşam” dedi, “Derhal trenden atlamak lâzım!” Ben bir şaşırdım, neden falan? Fakat bu sırada daha hızlandı tren arkaya doğru gitmeye, yani geri geri gitmeye.. Atatürk hiç korkmadı. Ben bir kalktım acaba nasıl atlayacağız trenden, nereden? O, hiç telâşsız: “Neymiş?” dedi “Nedenmiş?” dedi. “Çağırın!” dedi. Abdullah Bey vardı o zaman müfettiş. Tabii o sırada hepsi geldiler, birçokları.. Yani bekliyorlar ki Atatürk atlasın, onlar da atlayacaklar o vaziyette.. Atatürk hiç, hiç bozmadı vaziyetini.. “Sebebi ne imiş?” dedi “Bilmiyoruz!” dediler. “Lokomotif gitmiyor, onun için bir tehlike var; çünkü aşağısı daha meyilli!” Atatürk “Sebebini öğrenin!” dedi ve ilâve etti: Durdurmak için hiç freniniz, bir şey yok mu? Onlara teşebbüs etmiyor musunuz?” dedi, gayet sakin. Herkes telâşlı olmakla beraber, onun karşısında durdular. Ve derhal gittiler, bir el frenleri varmış, onları kullandılar, tren yavaşladı. Fakat sonra anlaşıldı ki iki tane lokomotifin

¹⁵ Atatürk 12 Şubat 1931 günü saat 18.00 de Mersin’den özel treniyle hareket ederek Adana üzerinden 13 Şubat 1931 günü Malatya’ya gelmiştir (Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Utkan Kocatürk, s. 518).

çektüğü tren bu yola ilk gittiği için tünele girecekleri zaman farkına varmadan kömür atmışlar.. Ve o kömür dumanı tünelde bir boğucu şey yapmış ve kondüktörler, oradaki olanlar, hepsi bayılmışlar.. Onun üzerine işte idare kalmamış ellerinde. Fakat geri geri çıkınca, tünelden kurtulan lokomotiflerde kendilerine gelenler derhal harekete geçiyor ve durduruyorlar treni.. Ben o zaman hayret etmişim.. Hakikaten şimdi düşünüyorum da O, sükûnetle mukabele etmeseydi ve atlamaya kalksa idi, nasıl bir panik olacaktı!

- Utkan Kocatürk — Kaç yılında oldu bu?
 Afet İnan — Malatya demiryolunun açıldığı yıl.
 Utkan Kocatürk — Buna benzer hadiseleri soğukkanlılıkla karşıladığımı gösteren başka olaylar yok mu?
 Afet İnan — Var, var.. Buna ait çok şeyler var.. Bir soygun oluyor Bursa yolunda. Yeni açılan Bursa ile Yalova arasında ki yolda eşkiyalık gibi bir şey olmuş.. Derhal o gece emir verdi: “Bursa’ya biz gideceğiz!” dedi. Herkes şaşırды, yani nasıl olur? Fakat hareket edildi. Öyle bir şey ki burada bu hadise olmuştur ama aynı yoldan Devlet Başkanı derhal geçmiştir oradan, diye.. Bu zihniyetle ve bu havayı vermek istedi. Gitti.. Aynı yoldan Bursa’ya gitti.
- Utkan Kocatürk — Peki, Atatürk’ün en sevdiği kimseler kimlerdi? Meselâ Mustafa Necati’nin ölümünde ağlamış değil mi?
 Afet İnan — Evet, öyle.
 Utkan Kocatürk — Yani Atatürk’ün gerçekten samimî olarak değerine inandığı ve ölümüne üzüldüğü kimseler?
 Afet İnan — Valla her arkadaşına önem verirdi.. Yalnız Necati Bey’den... İşte o, yeni harflerin kabul edildiği senedir ve öyle bir âni ölümü, onda büyük tesir yapmıştı ve acımişti çok.. Yani çok şey bekliyordu ondan.. Hatta Necati Bey hakkında şöyle bir hatıram var: Ben o zaman Damdasyon’da talebe idim. Bir gün konuşuluyordu.. Mustafa Necati dedi ki: “İş Darülfünunu açacağım!” Ben şaşırđım, “Ne demek” dedim “bu iş darülfünunu?” “Bilmiyor musun, Teknik Üniversi-

te!” dedi. Yani çok ileri birtakım fikirleri vardı. Atatürk de herhalde bu tarafına çok ehemmiyet verirdi. Ben tanımadım uzun boylu, ama vefat ettiği zaman Atatürk çok üzülmüştü.. Biliyorum, ağladı..

- Utkan Kocatürk — Başka takdir ettiği böyle kimler vardı o zaman?
 Afet İnan — Valla hepsine kendilerine göre değer verirdi. Şimdi isim saymaya...
- Utkan Kocatürk — Peki Atatürk özellikle hangi konular üzerinde kitap okurdu kütüphanesinde?
 Afet İnan — Benim bildiğim tarih üzerinde çok duruyordu ve onlar üzerinde gerek Fransızca gerek Türkçe...
- Utkan Kocatürk — Okurken kendine mahsus bir not alma tekniği var muhakkak.. Meselâ kitapları çiziyor kırmızıyla, artı koyuyor..
 Afet İnan — Var, çiziyor... Kırmızı, mavi kalem bulunur ve onlarla.. Yalnız böyle uzun boylu -bazen söylüyorlar ama, onları ben görmedim- yani cümleler yazdığını pek bilmem. Yalnız işaretler yapardı, meselâ D harfi koyar, “dikkat” demektir, ondan sonra işte işaretler yapardı kendine göre.. Valla herşey okurdu, meselâ sosyoloji.. Bir gün sosyoloji’ye ait bazı kitaplar okumuştü, felsefeye ait.. Dışçı geliyor, dışlerini yapacak.. ve yeni de okuduğu için o kitapları, soruyor.. Tabii hiç bilmiyor adam.. Dışçı Sami..¹⁶ Ondan sonra çıktı bir telâşlı.. “Bana” dedi, “böyle, böyle” dedi. “Ne gibi kitaplar var bu hususta?” “Aa!” dedim, “var işte böyle kitaplar...” Ve ikinci gelişinde bütün onları okuyarak gelmişti.
- Utkan Kocatürk — İstanbul’da?
 Afet İnan — Hayır, burda, Ankara’da.
- Utkan Kocatürk — Dışçı Sami’nin Beyoğlu’nda değil mi muayenehanesi?
 Afet İnan — Evet, ordaydı ama, İstanbul’dan gelmişti. Burada olmuştu o vak’a.
- Utkan Kocatürk — Atatürk tarih çalışmaları üzerinde bulunurken, deniliyor ki hatta kendisi de bir tarih yazmak arzusunda idi.. Var o zamanın gazetelerinde, Atatürk bir Türk Tarihi üzerinde çalışıyor şeklinde..

¹⁶ Dışçı Sami Günzberg.

- Afet İnan — E var yazıları tabii..
- Utkan Kocatürk — Şimdi Atatürk'ün bu okuduğu kitaplardan aldığı ilhamla yazmış olduğu notlar mevcut mu? Nerede bugün bu notlar, yani siz de var mı?
- Afet İnan — Var. Bunlardan bir kısmı var bende.
- Utkan Kocatürk — Türk Tarihi üzerinde mi yoksa genel olarak Dünya Tarihi, İslâm Tarihi.. Yani ne üzerinde?
- Afet İnan — Hepsi üzerinde var. Çünkü bir kere Türkiye'nin en eski devirlerden itibaren tarihi ve medeniyeti tamamen bilinsin istiyordu; çünkü bugün Türk milleti varistir bunlara, başkasına maledemeyiz, diyordu. Onun için hepsinin bilinmesi, muhafaza edilmesi ve objektif olarak..
- Utkan Kocatürk — Hani, "Mehmetçik için biz de büyük âbideler dikmeliyiz", demişsiniz de Atatürk cevap olarak: "O, süngüsü ile âbideyi kendisi dikti!" demiş. Bu olayı anlatır mısınız?
- Afet İnan — Efendim bir heyetle, bir keresinde yat ile Marmaraya çıkmıştı.
- Utkan Kocatürk — Tarih Kurumu üyeleriyle mi?
- Afet İnan — Hayır, kendi maiyetinde olanlarla beraber. Ben dedim ki: "Şu Anafartalar'ı beraber çıksak da görsek, buralarını.." Fakat o dedi ki: "Evet, çıkar görürüz ama, ben asıl denizden, yani Garp tarafından Gelibolu yarımadasını görmek istiyorum!" Ve öyle emir verdi, öyle çıkıldı Boğaz'dan ve gittik Anafartalar'ın karşısına.. Dikkatli olarak Anafartalar'a baktı denizden.. "Niçin" dedim, "Bu kadar dikkatle?" "E biz karadaydık, düşman doğrudan denizden çıkıyordu. Öyle bir yer vardı ki oradan biz geçemiyorduk, çünkü orasını tamamen ateş altına almışlardı. Orası acaba denizden nasıl görünüyor, onu merak ediyorum" dedi. Neyse epiyce yaklaştık, hepsini anlattı, o muharebeyi.. Ve kendisiyle karaya çıkmadık. Fakat sonra ben, Tarih Kurumu üyeleriyle birkaç sene sonra yerinde görelim diye Çanakkale'ye gittik. Bizi o zaman, orada Kumandan olan Paşa gezdirdi.. Çok şeyler anlattılar.. Her tarafa gittik işte, Anafartalar'a, Arıburnu'na filan.. Fakat baktım yabancıların gayet

güzel, bakımlı mezarları var.. Zaten hatırlıyorsunuz, Lozan Muahedesine göre de kabul edilmişti onların orada bulunması.. Bir de işte ufak Mehmetçik âbidesi.. Dedim: “Bu kadar büyük bir zaferden sonra niye bizim daha büyük bir âbidemiz yok!” Bunu dönüşte kendisine söylediğim zaman: “Evet doğru!” dedi, “Orada, Mehmetçiğin galibiyeti ve muvaffakiyeti için büyük bir âbide dikmeli! Fakat yapılmadı, yapılır belki zamanla!” dedi ve ilâve etti: “Yalnız şunu söyleyeyim ki o yarımadayı, Birinci Cihan Savaşında Türklerin, elinde bulundurması ve vermemesi, orada en büyük âbidedir!” Yani kaybettik birçok insanları ama, orası Türk vatani olarak kaldı.

Utkan Kocatürk — Peki Atatürk, Millî Mücadeleye ait, gerek Sakarya Harbine ait gerekse Büyük Taarruza ait, gerek İzmir'e girişe ait -ki sizin kitaplarınızda da belki bazı pasajlar var- bazı şeyleri sohbet halinde anlatmıştır.. Böyle şeyler hatırlıyor musunuz? Meselâ ben sizin kitaplarınızda okumuştum, hani geri çekiyor orduyu, Sakarya'nın gerisine.. “Ben fi tarihinde şu hareketi yapmasaydım, o kararı veremezdim!” diyor. Bu olayı anlatır mısınız?

Afet İnan — Evet, evet!. Onu şuna atfediyordu. Bir raporu vardır 1917'de.. yayımlandı da o.. Suriye'yi daha evvel de bildiği için, savaş esnasında da bildiği için, oradaki durumu da gayet iyi takip ettiği için, hücum edileceğini biliyor.. Onun için teklifi şu: Bu hücumu maruz kalmadan, ordumuzu Anadolu sınırına çekelim! Tabii bunu kabul etmiyor o zamanki Kumandanlık veyahut da Hükûmet..! Fakat sonradan ricat hareketi olduğu zaman, işte bulunuyor onun başında yahut da vazifeli olarak.. Tabii büyük kayıplara uğramıyor.. İsteddiği daha evvel şu: Yani kuvvetli olarak, asker ve ordu birçok kayıplara uğramadan bir hudut tutarsa daha kuvvetli olacaktı! Orada bir ricat hareketi, bir bozgun olmuş oluyor.. Sonra işte II. İnönü Savaşından sonra [Yunanlıların] yeni bir hücumu kalkacakları bilindiği için o zaman bu geri çekiliş emrini veriyor. Ama o zaman

Başkumandan değil henüz.. Fakat mesuliyeti üzerine alıp emir veriyor.. Tabii bu bir mühim mesele; çünkü ordunun maneviyatı bozuluyor, Ankara'da yine büyük bir maneviyat bozukluğu oluyor.. Ne oluyor, ordu harp etmeden geri çekiliyor gibi itirazlar... İşte onun üzerine, zaten bildiğiniz gibi Başkumandanlık meselesi çıkıyor... Karşımızda bir mesul görelim, sorumlu bulalım ki o..

- Utkan Kocatürk — Atatürk bu hususta ne dedi, bu olaydan nasıl bahsetti?
 Afet İnan — Bunu anlatırken Atatürk "Bu kararı Suriye'deki vaziyetten, yani o tecrübeye dayanarak verdim" diyor. Çekeceğiz, fakat kuvvetli olarak mukabele edebileceğiz Sakarya'nın gerisinde. O taktiği uyguluyor. Sonra da Sakarya'dan şöyle bazı şeyler anlatırdı: Kaburga kemikleri kırıldığı malûm, attan düşüyor ve kırılıyor.. Fakat Ankara'ya gelip tedavi edildikten sonra tekrar dönüyor hemen cepheye ve Karargâh'ta savaşı takip ediyor.. Derdi ki: "O bir bakıma benim için iyi olmuştu; çünkü uzun boylu uyuyamıyordum, fakat bütün her şeyi takip edebiliyordum, daha iyi takip edebiliyordum.. Ve gelen haberleri ona göre değerlendiriyordum, ona göre emir veriyordum. Çünkü artık Başkumandan olarak da tamamen sorumluluk üzerimde idi." diyor.
- Utkan Kocatürk — Atatürk başarılarının sırrını nasıl açıklardı? Bu hususta görüşü ne idi?
 Afet İnan — "Ekip lâzımdır, yani tek başına bir kimseye bütün muvaffakiyetler atfedilemez. Onu organize etmek lâzımdır ki bir başarıya ulaşılabilsin! Ben de yaptığım işem arkadaşlarıma dayanarak, milletime dayanarak ancak bu işleri yapabilmişimdir. Yani tek başına bana atfedilemez" demiştir daima.
- Utkan Kocatürk — Atatürk'ten zaman zaman hatırladığımız, sizi etkileyici bazı sözleri var mı? Bize birkaç örnek verebilir misiniz?
 Afet İnan — Efendim, birçok meseleler görüşüldükten sonra bazı kısa cümlelerle bir netice çıkarırdı. Onlardan birçoklarını ben not etmişimdir, fakat en çok hoşuma giden şudur: "Muvaffakiyetlerde gururu yenmek,

felâketlerde ümitsizliğe mukavemet etmek lâzımdır.” Bir de şöyle derdi: “Muvaffakiyet evet, fakat mütemadiyen bir muvaffakiyet üzerinde durulursa o da unutulmaya mahkûm olur. Onun için insan, hayatında daimî muvaffakiyet aramalıdır ki bir şeyler yapabilsin. Yoksa ben şunu yaptım, deyip övünmek, hiçbir şey ifade etmez” Hatta öyle diyordu.. bir gün yakın arkadaşları işte şöyle oldu, böyle oldu falan.. Atatürk: “Bırakın övünmeyi!” dedi, “Bunlar mazi olmuştur; fakat bundan sonra ne yapacağız? Onlar üzerindeki fikirleriniz nedir? Onları söyleyin ki bir faydası olsun!” Yani övünmekten sevinen, yahut da hoşlanan bir kimse değildi benim gördüğüm.. Yeni yeni bir takım fikirlerin ortaya çıkması ve onların değerlendirilmesini isteyen bir kimse idi.

AN INTERVIEW WITH PROF. DR. AFET İNAN

(Abstract)

This is the text of an interview with Prof. Dr. Afet Inan on Atatürk, the intellectual trends in this period and the women's rights in Turkey.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that this is crucial for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

2. The second part outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. This includes the use of surveys, interviews, and focus groups to gather qualitative information, as well as the application of statistical software for quantitative analysis.

3. The third part details the process of identifying and measuring key performance indicators (KPIs). It explains how these indicators are selected based on the organization's strategic goals and how they are used to track progress and performance over time.

4. The fourth part discusses the challenges and limitations of data analysis. It highlights the potential for bias in data collection and the importance of using appropriate statistical techniques to minimize these risks.

5. The fifth part provides a summary of the findings and conclusions drawn from the analysis. It identifies the main areas of strength and weakness and offers recommendations for future research and improvement.